

ЗМІСТ

<i>Персонажі</i>	9
I. Раб і даймьо	13
II. Замок Адзучі	83
III. Тенка фубу	255
IV. Свобода	331
<i>Вибрана бібліографія</i>	348
<i>Подяки</i>	349
<i>Рекомендації</i> <i>для читацького клубу</i>	350

Дім для мене — утрачене місце; радше сон, аніж спогад.

Навіть уривки, за які я тримався, відчувалися чужими й далекими, ніби події з минулого життя. Життя людини, яку не забирали геть, не відривали від коренів. І все ж іноді спогади проступали так ясно, що ставало боляче.

Коли я був малим, ми з батьками і кількома людьми з нашого племені вирушили в далекий похід із нашого села у тіні гори Намулі до узбережжя. Був кінець року, час відкладання яєць. Ми розтаборувалися на краю пляжу і спостерігали за тим, як черепахи вночі виходять на берег — цілі хвилі їх, з твердими темними панцирами та м'якими плямистими черевцями. Здавалося, тварини рухалися окремо одна від одної, але водночас — злагоджено. Ластами вони робили заглибини в піску і лягали на них. Ми запам'ятали ці місця і пішли спати.

Уранці, коли черепахи пішли, ми викопали яйця й узяли лише необхідну нам кількість. Ми дбайливо несли їх у кошиках на зворотному шляху до села.

Приблизно через два місяці знову рушили в путь. Стали табором у тому самому місці на краю пляжу. Під світлом повного місяця пісок почав брижитись і рухатись. З-під нього визирнув один крихітний носик, потім другий, а за ними — десятки, сотні. Ціла купа маленьких черепашок почала повзти в бік безкраїх просторів зеленої піни. Їх вабила сила, якої нам ніколи не досягнути. Я хотів вірити, що вони повзли до моря, щоб знайти своїх матерів, возз'єднатися з ними.

Перша подорож до моря була для збору їжі. Друга — щоб дізнатися, чому ми маємо залишати якомога більше, а брати лише найнеобхідніше. Я пам'ятаю мамин голос, але не її обличчя. Батькового теж не пригадую. Я маю спомини про те, як мене вчили читати й писати під манговим деревом. Про те, як ми з іншими хлопчиками працювали в шахтах і видобували руду зі стін печери, як бігали в полях і гралися в манкалу камінчиками в поросі на вулицях. Про свята з барабанами, масками та яскравими шатами, і захоплення, коли ми бачили гостей з інших країн і товари, які вони привозили для торгівлі. І спогади про черепах, що видиралися з піску й торували шлях до моря.

Тоді я востаннє був вільним.

— Не потрібно нависати наді мною. На кораблі немає нікого, окрім наших людей.

Отець Валіньяно говорив, не піднімаючи очей від роботи. У тонких променях сонця з ілюмінатора езуїт здавався постарілим. Тіні підкреслювали зморшки на його щоках і лобі та поглиблювали за-

падини навколо очей. Його голова з коротким сивим волоссям на маківці погойдувалася в потоці блілого світла. Така сама сива борода, акуратна й вузька, ледь не торкалася паперу, на якому він писав. Однак його рука впевнено опускала перо в чорнило і акуратно водила ним по сторінці, а в голосі, як і завше, звучала твердість людини, що звикла віддавати накази.

— Мій обов'язок — захищати вас від усіх людей, не лише від чужинців, — відповів я.

— Невже ти так не довіряєш нашим попутникам?

— Охоронець, що покладається на довіру, часто зазнає поразки.

— Японською, будь ласка.

Валіньяно досі не підняв погляду від робочого столу. Я повагався, добираючи слова. Упродовж багатьох місяців перед цією подорожжю і на борту корабля я вивчав японську мову та історію, але мені завжди було важко переходити з португальської. За якусь мить я повторив свою фразу японською. Валіньяно схвально кивнув, виправив кілька незначних помилок, а потім продовжив цією мовою, що для обох нас була новою.

— Чому б тобі не піднятися нагору, подихати повітрям? — запитав він, жестом указуючи на двері.

— Ви знаєте, що я не люблю моря.

— Так. Ти такий велетень, а боїшся стількох речей.

— Людині, що не має страху, бракує обережності.

— Людині, що має забагато страхів, бракує віри. Ти маєш вірити в Бога, сину мій. Той, чия віра сильна, ходить по світу недоторканим. Безстрашним.

Я мовчки прийняв докір. Я багато чого навчився в єзуїтів. Міг переказати напам'ять більшу частину

їхньої Біблії португальською та латиною і дедалі більше уривків — японською. Захоплювався вірою священників, яку вважав щирою, але певна частина мене опиралася тому, щоб повністю віддатися їй. Мені здавалося, що людина, яка закликає Бога вести її битви, швидко забуває, як боротися самотужки. Віра здавалася привілеєм, який можуть дозволити собі люди, що існують у безпеці й затишку, але я завжди обирав для захисту меч, а не хрест.

Хоч він цього ніколи не сказав би, я підозрював, що Валіньяно міг погодитися з моїми судженнями.

Священник підвів на мене сталеві очі. Усі знали, що запаси терпіння його не безмежні, і наразі вони вичерпалися.

— Ми скоро прибудемо в порт. Матимеш достатньо можливостей стояти в мене за спиною і супитися.

У відповідь на його заувагу я насупився, але щойно зрозумів це, відразу ж усміхнувся. Я вклонився і вийшов, пригнувшись у дверях.

На цьому кораблі по дорозі в Японію настав мій двадцять четвертий день народження. Минуло дванадцять років відтоді, як я залишив своє село, і мене давно полишила надія побачити його знову. Мене не було стільки ж, скільки я прожив там. Дванадцять років на волі, в Африці; дванадцять років у рабстві, в Індії, Португалії, Китаї. Мене продавали найманцям, армії, церкві. Половина мого життя минула в оточенні сім'ї, друга половина — серед чужинців. Половину життя я був дитиною, другу половину — солдатом.

Я ненавидів палубу, та все одно піднімався на неї. Уважно спостерігав за капітаном і засвоїв основні

принципи роботи його приладів та розрахунків, але досі не міг зрозуміти, як люди можуть орієнтуватися, коли зусібіч їх оточує лише вода. Намагався читати напрямок за зірками, як це іноді робив капітан, але не мав до цього здібностей. Це засмучувало. Усього я навчався швидко — без проблем опанував і зброю та стратегії найманців, і книги та мови священників, але морські шляхи залишалися для мене загадкою.

Стоячи біля поручня з підвітряного боку, щоб не дивитися на море, я стежив за лопотінням вітрил. Кілька чоловіків поралися з мотузками та вузлами, а інші віддраювали сіль із дощок на носі корабля. Палуби, щогли і весь корабель були просмолені до чорноти, а блискучі білі плями від морської води показували, як далеко накочувалися вчорашні хвилі.

Більша частина команди перебувала на нижніх палубах. Хоч моряки запрошували приєднатися до них кілька разів, та довіряли мені ще менше, аніж я їм. Я сидів біля них і слухав їхні історії, закладався з ними на кілька монет, коли вони кидали жереб, але моїм обов'язком було завжди залишатися пильним, тому я не пив. Через це вони ставилися до мене з підозрою. Крім того, ми досягнули того моменту, коли насилля могло розгорітися через найменшу сварку, найневиннішу образу. Дорогою до Японії Валіньяно зупинявся в Індії та Китаї. І хоч ми змінювали кораблі та екіпажі на шляху, ці моряки перебували в плаванні майже місяць. Я не мав ані бажання виступати миротворцем, ані жодної краплі терпіння, щоб вислуховувати скарги. Їхні тісні кубрики й несвіжі пайки були розкішшю порівняно з тим, що довелося пережити на кораблях мені.

Один із членів екіпажу, бородатий та, імовірно, сильно п'яний, лаяв іншого, стоячи біля тріснутого ящика. Під їхніми ногами крізь отвір на просоченій сіллю палубі розсипалися яскраві китайські шовки.

У вантажних трюмах під нами в незліченних скринях зберігалися Біблії та хрести, європейські ткацькі вироби, ювелірні прикраси та інші витончені речі. Проте здебільшого це була зброя. Цілі ящики пістолетів із гнотовими замками та довгих рушниць. І скарб Валіньяно — три потужні нові гармати, здатні знести стіну фортеці або вкласти цілу шеренгу кавалеристів.

Зброю запропонують японцям, якщо вони виявляться достатньо набожними. Якщо дозволять єзуїтам звести їхні церкви. Якщо дозволять їм навчати їхньої релігії японських синів і доньок. Якщо вони повернуться до християнства і накажуть своїм кланам зробити те саме, то матимуть потужну європейську зброю, яку зможуть використовувати проти своїх суперників, а Валіньяно отримає плацдарм в Азії. Зброя в обмін на душі.

Деякі частини віри єзуїтів залишалися для мене незрозумілими, але торгівлю вели тим, на чому я знався добре. Мене віддали єзуїтам. У їхніх школах я навчився читати й писати, мені повідали історію білих людей і релігію білих людей.

Суворий священник-єзуїт, якому мене передали, з огидою цокнув язиком, почувши мое ім'я, і дав мені натомість християнське. Мене назвали на честь сина Авраама. Розповіли історію про те, як Бог попросив Авраама довести свою віру і вбити сина. Як Авраам збудував вівтар і прив'язав до нього сина, нагострив